

Tina Potočnik Vrhovnik, Iva Krajnc Bagola, Gašper Jarni

Petra Pogorevc

Križ čez vrt

V najnovejši uprizoritvi *Češnjevega vrta* v režiji Janusza Kice v četrtem dejanju nastopi pomenljiv mizanscenski detajl. Pisar Jepihodov, ki ga je Lopahin kot novi lastnik posestva najel, da bi skrbel zanj med njegovo odsotnostjo, z mizarskim metrom premeri prizorišče podolgem in počez. Začne na rampi, tik pred nosovi gledalcev, in nadaljuje do zadnje stene scenografije, od tod pa se zadihan napoti proti stranskima stebroma ter izmeri še razdaljo med njima. Videti je, kot bi čez prizorišče z izmero njegove globine in širine napravil križ.

Hod prizadevnega pisarja, ki nas pred tem dve debeli uri zabava s svojimi nepovezanimi govori in čudaškimi nezgodami, se v vrvežu četrtega dejanja, v katerem Čehovove osebe zapuščajo prodano posestvo obubožane Ranevske, najprej zazdi absurdno komičen. Meri namreč notranjost hiše, o kateri se je Lopahin že v prvem dejanju zagovoril, da bi jo bilo po njegovem mnenju treba porušiti. »Seveda, samo pospraviti bo treba, počistiti,« zine Ljubov Andrejevni, ko ji prvič predstavi svoj načrt za rešitev prezadolženega posestva, »na primer, recimo, podreti vsa stara poslopja, tole hišo, ki ni več za rabo, posekati stari češnjevi vrt ...«¹

Jermolaj Lopahin je predstavnik novega družbenega sloja trgovcev, ki so se v drugi polovici 19. stoletja uspešno prilagodili novim razmeram. Temeljni zgodovinski prelom, o katerem se izrekajo osebe v *Češnjevem vrtu*, je v caristični Rusiji povzročila Uredba o osvoboditvi kmetov od tlačanske odvisnosti iz leta 1861. Tlačani, ki so jih zemljiški gospodje nekoč lahko prodali, podarili ali zaigrali pri kartah, so čez noč postali svobodni. Lahko so odkupili zemljo, ki so jo obdelovali, in hiše, v katerih so živeli, za kar jim je oblast odobrila posojila. Mnogi od njih so se otresli spon fevdalizma in sčasoma postali premožnejši od svojih nekdanjih gospodarjev.

Čehov je Lopahina v pismu Stanislavskemu opisal kot spodobnega človeka, ki se v vseh ozirih vede inteligentno in olikano, sicer se resno in religiozno dekle, kakršno je Varja, ne bi nikoli zaljubilo vanj. Lopahin je

¹ A. P. Čehov, *Češnjevi vrt*. Prevedel Milan Jesih. Ljubljana: DZS, 1998. Str. 59.

trezen in spreten kapitalist, ki pa je do premoženja prišel z delom lastnih rok in možganov. »Veste, jaz vstajam ob petih zjutraj, delam od zore do mraka, stalno imam opraviti z denarjem, svojim in tujim, in vidim, kakšni ljudje so vsenaokoli,« izbruhne v drugem dejanju. »Treba se je samo česa lotiti, da sprevidiš, kako malo je spodobnih ljudi.«²

Tisto, česar Lopahin kljub svojim vrlinam ne more razumeti, je pomen vrta za nekdanje lastnike in uporabnike. Čehov ga namenoma ni poimenoval nasad, kajti njegova vrednost je bila zanje bolj estetske kakor pa gospodarske narave. »Češnjev *nasad* bi pomenil predvsem donosen sadovnjak, medtem ko češnjev *vrt* ne prinaša nobenih beneficij, saj v svojem snežnobelem cvetenju ohranja zgolj poezijo gospodarjev nekdanjih časov,« piše Stanislavski. »Takšen vrt raste in cveti v radost estetskega pogleda, ki mu ničesar ne primanjkuje.«³

Francoski teoretik Patrice Pavis opaža, da vrt v igri ni enoznačen simbol, temveč umišljeni predmet nanašanja. Dramske osebe so ga ponotranjile, ga preoblikovale v del sebe, v vidik svoje identitete. Lopahin se v odnosu do njega ne razkrije le kot uspešen poslovnež, ampak tudi kot frustrirani potomec nekdanjih tlačanov in neuslišani občudovalec plemkinje, ki jo z nakupom posestva hkrati pogubi in osvobodi. Povsem drugače je z Ljubov Andrejevno, ki je najbolj kompleksen in očarljiv lik v igri. »Ljubov je češnjev vrt: njegova lepota, blišč, krhkost, nostalgija, čistost, a tudi njegova sterilnost, estetizem, odtujenost, fascinacija s smrtjo.«⁴

Ranevska se tako kot njen brat Gajev od začetka istoveti z vrtom, ki ji pomeni družinsko izročilo, spomine na otroštvo in starše, pa tudi dokaz nekdanje čistosti in sreče. V nasprotju z bratom jo nanj veže tudi osebna tragedija, utopitev sina, ki jo je pognala v beg in označila začetek njenega propada. »Tukaj sem se vendar rodila, tukaj sta živela moja oče in mati, moj ded, to hišo imam rada, brez češnjevga vrta si ne znam predstavljati svojega življenja, in če je že treba prodati, prodajte skupaj z vrtom tudi mene ...« v tretjem dejanju pravi Trofimovu, tik preden ga razglasi za čistuna, izrojenca in prismodo. »Tu je vendar utonil moj sin ...«⁵

Trofimov vidi vrt po svoje, pomeni mu dokaz aristokratskega razkošja in tlačanskih muk. Rusiji napoveduje svetlo prihodnost, toda za to, da bi jo popeljal vanjo, nima ne načrta ne talenta. Namesto da bi bil človek dejanj, se zadovolji s političnim frazerstvom, celo večnost že študira na univerzi, živi pa na račun ljudi, ki jih prezira. Seveda ima prav, ko oznanja, da je življenje v Rusiji nepravilno, vendar »njegove besede zoper revščino ne preidejo v nobeno konkretno dejanje in ostajajo v hudem nesoglasju z molkom, s katerim pospremi pripetljaj z Mimoidočim«. Lačnemu človeku, ki ga sam ignorira, z denarjem pomaga Ljubov Andrejevna.

² Prav tam, str. 67.

³ Navedeno po po: Patrice Pavis: »Komentarji k Češnjevemu vrtu«. Prevedel in priredil Igor Lampret. V: Gledališki list SNG Drama Ljubljana, letnik LXXVIII/ številka 7, sezona 1998/99, str. 21-31. Str. 29.

⁴ Prav tam, str. 23.

⁵ *Češnjev vrt*, str. 84.

Uroš Smolej, Nataša Tič Ralijan

Boris Ostan

»Téma *Češnjevega vrta* je čas v svojem tako rekoč največjem formatu: historičnem,« zapiše nemški teoretik Siegfried Melchinger. »Menjavanje epoch. V trenutku, ki ga dojemamo kot današnjega – in sicer je to dramatikova sodobnost – včerajšnji in jutrišnji čas trčita drug ob drugega. Sprememba je nezaustavljiva, nepreklicna, kakorkoli jo že imenujemo: napredek, zaton ali usoda, zgodovina.«⁶ *Češnjev vrt* je igra o tem, da nič ne bo več tako, kot je bilo, pri čemer »*jutri* ni revolucija«, ki jo oznanja Trofimov, »temveč kapitalizem«,⁷ ki ga živi Lopahin.

Ko Lopahin kupi posestvo na dražbi, je jasno, kakšna usoda ga čaka. Jepihodov, ki ga je najel, čeprav mu ne more ponuditi drugih kvalitiet kot brezpogojno vdanost, v četrtem dejanju z merjenjem sprva zbuja čudenje in smeh, pa naj dejansko meri notranjost izgubljene hiše ali pa z metrom le naknadno uprizori in podčrta simbolno gesto novega delodajalca. Lopahin je namreč svoj križ čez vrt napravil že zdavnaj, v prvem dejanju, ko je ocenil, da bo donosen zgolj v primeru, če se ga poseka, zemljo pa razdeli na parcele in odda v najem letoviščarjem.

Hip zatem, ko se Jepihodov polasti gledališkega zastora, s pomočjo katerega se skuša znebiti nekdanjih lastnikov in uporabnikov posestva, čudenje in smeh nenadoma uplahneta. Čakajte malo! Kaj se zgodi, če za trenutek odmislimo Čehova in njegovo igro? Če v postavah na odru uzremo igralke in igralce, ki so ravnokar odigrali premiero brez občinstva? Če tisto, kar se v uprizoritvi meri, ni izmišljeno posestvo ruske plemkinje, temveč gledališki oder kot takšen? Nič dobrega, kajti današnji kapitalisti premorejo bistveno manj vrlin kakor spodobni Lopahin.

⁶ Siegfried Melchinger: »Čas v Češnjem vrtu«. Prevedla Mojca Kranjc. V: Gledališki list SNG Drama Ljubljana, letnik LXXVIII/ številka 7, sezona 1998/99, str. 32-34. Str. 32.

⁷ Prav tam, str. 33.